

da *Dirlik* (Ankara 1955). Halil Öztoprak tarafından yazılan *Kur'an'da Hikmet-Târihte Hakikat-Alevilerde Namaz* (Ankara 1953) adlı risâleyi tenkit için Diyanet İşleri Reisliği'nce hazırlanıp bastırılan bir reddiyedir. 6. *Beng ü Bâde* (İstanbul 1955). Fuzûlî'nin afyonlu şarabın münazarasını anlatan mesnevisinin üç nüshaya dayanan neşridir. Kürkçüoğlu bu çalışmada, Türkiye kütüphanelerinde tesbit ettiği eserle ilgili altı yazma ile matbu divanlardaki metinleri de gözden geçirmiştir. 7. *Rind ü Zâhid* (Ankara 1956). Fuzûlî'nin münazara türündeki Farsça mesnevisinin dört yazmadan hareketle gerçekleştirilmiş yayımıdır. Baş tarafta konunun özetlendiği, yazmaların verildiği, eserin edebî değerinin gösterildiği bir giriş bölümü yer almaktadır. Burada eserin tercümesinin de hazırlandığı belirtilmekle beraber basılamamış, Hüseyin Ayan buna dayanarak eserin çevirisini yayımlamıştır (*Rind ü Zâhid*, İstanbul 1993). 8. *Din ve Milliyet* (Ankara 1956). 21 Ocak 1956 tarihinde Ankara Türk Ocağı'nda verilen konferansın metni olup Diyanet İşleri Reisliği'nce bastırılmıştır. 9. *Radyoda Dinî ve Ahlâkî Konuşmalar I-V* (Ankara 1956). Müellifin 1954-1955 yıllarında Ankara Radyosu'nda yaptığı konuşmaların bir kısmından meydana gelmiştir. *Ramazan'a Girenken* (Ankara 1956), *Dinimizde Ana Baba Hakkına Verilen Ehemmiyet* gibi rağbet gören bazı konuşmaları ise küçük risâleler halinde ayrıca basılmıştır (Ankara 1959). 10. *Dinde Reform Me-selesi* (Ankara 1957). Osman Nuri Çerman'ın *Dinde Reform*'una (İstanbul 1956) reddiye olarak hazırlanan kitapta, ayrıca Enver Behçet Tahsin Kamav'ın *Adli Tıp* adlı eserinde yer alan Hz. Peygamber hakkındaki ithamlarla A. İbrahim'in *Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini* (İstanbul 1934) isimli kitabında din konusunda ileri sürülen bazı iddialara cevap verilmektedir. 11. *İslâm Dinine Toplu Bir Bakış* (Ankara 1961). İman, ibadet ve ahlâk konularını ihtiva eden, halk için kaleme alınmış bir risâledir. 12. *Süleymaniye Vakfiyesi* (Ankara 1962). Süleymaniye Camii'nin hizmete açılışının 400. yılı dolayısıyla neşre hazırlanan ve aslı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyede Süleymaniye Külliyesi'nin dışında Kanûnî'nin, oğlu Şehzade Mehmed adına inşa ettirdiği Şehzadebaşı ve Cihangir camileriyle etrafındaki yapılar yanında İstanbul'da Fil Damı, Edirne'de Bükelice zâviyelerinin va-

kıfları hakkında da bilgi mevcuttur. Eserde hazırlayanın bir mukaddimesinin ardından vakfiyenin metniyle bunun tıpkıbasımı yer almaktadır. 13. *Seyyid Nesîmî Divânından Seçmeler* (Ankara 1973, 1985). Nesîmî'nin hayatı, eserleri ve şahsiyetiyle divanının yazmaları hakkında bir girişten sonra 145 şiiri açıklanmıştır. 14. *Şeyh Muhammed Nasuhî: Hayatı Eserleri Divanı Mektupları* (İstanbul, ts. [1996 ?]). Üsküdar'daki Nasuhî Dergâhı'nın son postnişini Ahmed Kerâmeddin Efendi'nin kaleme aldığı *Şemsü's-sabûhî fi menâkibi Pîr Nasuhî* adlı basılmamış eserden Rükneddin Nasuhioğlu tarafından derlenmiş bilgilerle Şeyh Nasuhî'nin bazı mektupları ve divanının açıklamalarla yapılan neşridir. 15. *Osman Şems Efendi Divânından Seçmeler* (İstanbul 1996). Son dönem şair ve mutasavvırlarından Osman Şems Efendi'nin hayatı, eserleri, şahsiyeti hakkında bir girişle birlikte çoğu gazel tarzında olmak üzere 167 şiirini ve bunların açıklamalarını ihtiva eder.

Tâhîrülmevlevî'nin (Tâhîr Olgun) *Edebiyat Lugatı* adlı eserini müellifin el yazısıyla yazılmış metninden neşre hazırlayan Kürkçüoğlu'nun (İstanbul 1973) Ankara İlahiyat Fakültesi'nde okuttuğu "İslâm Dini Esasları Ders Notları" ile (AÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. 2447) "Tasavvuf Tarihi Ders Notları" (AÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. 2448) teksir halinde kalmıştır. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca sözlüğünü hazırlarken Kürkçüoğlu'nun özel notlarını taradığını ve eserinin başından sonuna kadar onun tashihinden geçtiğini belirtmektedir.

Kürkçüoğlu, Fuzûlî komisyonu üyesi sıfatıyla şairin *Hadikatü's-süedâ* adlı eserinin tenkitli metnini hazırlayıp tes-

lim etmişse de eser basım sırasında kaybolmuştur (bk. Fuzûlî, hazırlayanın girişi, s. L). Yakın arkadaşı Veli Ertan, müellifin Ebû'l-Leys es-Semerikandî'nin *Kitâbü's-Şalât fi'l-fıkḥ* ve *Kitâbü'l-İşâre fi âdâbi'l-vizâre* adlı eserlerini tercüme ettiğini, fakat bunların da basılmadığını belirtmekte, âkibetleri hakkında başka bilgi vermemektedir. Kürkçüoğlu'nun "Mersiye-i Niknâm-ı Adnan" gibi bazıları ölümünden sonra neşredilen şiirleriyle (*Köprü*, İstanbul 1978 [Ekim], nr. 19, s. 16-17) çeşitli toplantılarda yaptığı konuşmalarının yer aldığı defterler Süleymaniye Kütüphanesi'nde Yazma Bağışlar kısmında bulunmaktadır (nr. 4400-4405, 4410, 5118). Müellif ayrıca Fuzûlî'nin 190 adet Farsça muammayı ihtiva eden *Risâle-i Mu'amme-yât*'ını kırk adet Türkçe muammasını da ekleyerek yayımlamıştır ("Risâle-i Muammeyât", *DTCFD*, VII/1 [1949], s. 61-109).

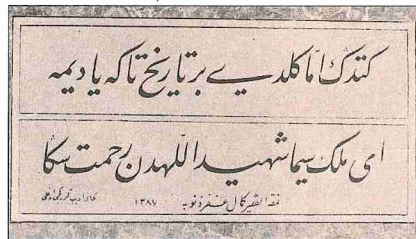
BİBLİYOGRAFYA :

MÜ İlahiyat Fakültesi (İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü) Arşivindeki Özlük Dosyası; Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Din ve Milliyet*, Ankara 1956, s. 3; a.mlf., *Süleymaniye Vakfiyesi*, Ankara 1962, s. 12; a.mlf., *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1996, Önsöz, s. 45; Fuzûlî, *Hadikatü's-süedâ* (haz. Seyma Güngör), Ankara 1987, hazırlayanın girişi, s. L; a.mlf., *Beng ü Bâde* (haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1955, hazırlayanın önsözü, s. VII; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1962, Önsöz, s. I; Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul 1973, s. 376-384; Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 359; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1991, IV, 426; Mustafa Kaçalin, *Kemal Edip Kürkçüoğlu: Hayatı ve Eserleri* (basılmamış inceleme), İSAM Ktp., nr. 87.000, s. 15-29; Selçuk Eraydın, "Kemal Edip Kürkçüoğlu Hocamızı da Kaybettik", *Nesil*, VIII/8, İstanbul 1977, s. 51; Ali Osman Koçkuzu, "Mektuplar", *Tasavvuf*, sy. 9, Ankara 2002, s. 9-38.

MUSTAFA UZUN

Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun Adnan Menderes'in ölümü dolayısıyla yazdığı mersiye'nin Kemal Batanay tarafından celi ta'lik hatıyla yazılmış tarih beyti (Muhittin Serin fotoğraf koleksiyonu)

KÜRSİ

(الكرسي)

Naslarda

ilâhî hükümranlılığı ifade eden bir terim.

Sözlükte "bir şeyin aslı, üst üste konulmuş veya çeşitli parçalardan oluşturulup üzerinde oturulan sandalye" gibi anlamlara gelir. Terim olarak "naslarda Allah'a atfedilen ve ilâhî hükümranlılığı ifade eden mânevî yahut nesnel varlık" diye tanımlanır. Kürsî, Kur'an'da yer aldığı

iki âyetin birinde Allah'a nisbet edilmiş ve O'nun kürsüsünün göklerle yeri kuşattığı belirtilmiştir (el-Bakara 2/255). Bu âyete Âyetü'l-kürsî denilmiştir. Diğerinde ise Hz. Süleyman'ın tahtını ifade etmektedir (Sâd 38/34). Hadislerde kürsî "insanların üzerinde oturduğu nesne" mânasında kullanıldığı gibi Allah'a ve Cebrâil'e de nisbet edilmiştir (Dârimî, "Rikâk", 80; Buhârî, "Edeb", 118; Müslim, "İmân", 255). İlgili hadislerde, Hz. Peygamber'in âhirette hesabın başlaması için Allah nezdinde tevessülde bulunurken O'nu kürsünün üzerinde göreceği ve önünde secdeye kapanacağı, Allah için birbirini seven müminlere nurdan kürsiler verileceği, ayrıca Resûl-i Ekrem'in Cebrâil'i ufukta bir kürsî üzerinde otururken gördüğü belirtilir (*Müsne'd*, I, 282, 296; V, 229; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3). Hadis kaynakları dışındaki bazı tefsir ve akaid kitaplarının Resûlullah'a atfettiği rivayetlerde kürsünün göklere ve yere nisbetle büyüklüğü çölün ortasına atılmış bir demir halkası örnek verilerek anlatılır; böylece kürsünün gökleri ve yeri kuşattığı gibi arşın da kürsîyi ihata ettiği (Beyhakî, s. 510-511; İbn Kesîr, I, 13), kürsünün Allah'a atfedilen "kademeyn"ın yeri olduğu (Âlûsî, III, 9), incident yapıldığı (Kurtubî, III, 276), biri arşın üstünde diğeri altında bulunan iki kürsünün mevcut olduğu, bunlardan birinin suyun üstünde ve şekilleri farklı dört meleğin başı üzerinde bulunduğu (Beyhakî, s. 507-509), âhirette etrafındaki minberlerde peygamberlerin oturacağı (İbn Ebû Zemenîn, vr. 29^b) belirtilirse de bu tür rivayetler genellikle zayıf kabul edilmiştir.

Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen kürsünün anlamıyla ilgili olarak ileri sürülen çeşitli görüşleri şu noktalarda toplamak mümkündür: 1. Kürsî ile arş kastedilmektedir. Zira Arapça'da her ikisi de aynı anlamda kullanılır. Hasan-ı Basrî'ye nisbet edilen bu görüş pek taraftar bulmamıştır (Makdisî, I, 166). 2. Kürsî "ilâhî ilim" mânasına gelir. İbn Abbas'tan nakledilen bu görüş, başta Taberî ve İbnü'l-Cevzî olmak üzere pek çok âlim tarafından benimsenmiştir. Ancak kürsünün söz-lükte "ilim" mânasına gelmediği ve İbn Abbas'a atfedilen rivayetin zayıf olduğu ileri sürülerek sözü edilen yorum Selefîye âlimlerince eleştirilmiştir (İbn Kuteybe, s. 38-39; İbn Teymiyye, VI, 429). 3. Arşın yanında (veya altında) bulunan nesnel bir varlık olup "iki ayağın bastığı yeri" ifade eder; sahih hadisler de kürsîye bundan başka bir anlam vermeyi

imkânsız kılar. Kürsîyi Allah'a yön, hatta mekân nisbet etmenin delilleri arasında görerek bu şekilde mânalandıran Selef âlimleridir (Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Merisî*, s. 429; İbn Teymiyye, V, 55; VI, 584; Zehebî, s. 143). 4. Kürsî sekizinci felektir. Nitekim bazı rivayetlerde kürsünün göklere ve yere nisbetle büyüklüğü çölün ortasına atılmış bir demir halkası gibi tasvir edilmiştir. İslâm filozoflarının ve İsmâiliyye'nin benimsediği bu görüş de zayıf rivayetlere dayandığı ve sahih hadislerle bağdaşmadığı için eleştirilmiştir (İbn Kesîr, I, 14). 5. İlâhî saltanatı, hâkimiyet, yücelik ve büyüklüğü tasvir eden bir kavram olup maddî bir varlığa tekabül etmez. Zira Kur'an, zihnî mânaları duyularla algılanabilen hissî varlıklar gibi tasvir ederek anlatır. Kaffâl ve Zemahşerî bu görüştedir (*el-Keşşâf*, I, 385). 6. Kürsî arşın altında ve yedinci kat göğün üzerinde bulunan nesnel bir varlık olmakla birlikte Allah'ın zâtıyla ilgili bir yön veya mekân teşkil etmez; bu konuda İbn Abbas'a atfedilen rivayet maddî anlamda yorumlanamaz. Şu halde Allah'ı maddî varlıklara benzemekten tenzih etmek için hem kürsünün ilâhî zâta mekân ve yön teşkil etmediğini vurgulayıp ilâhî hâkimiyet gibi mecazî mânalar vermek, hem de naslara uygunluğu sağlamak amacıyla onun nesnel varlığı bulunduğunu kabul etmek gerekir. Kürsünün nesnel varlığını mutlak mekân olarak anlamak da mümkündür. Fahreddin er-Râzî ve Elmalılı Muhammed Hamdi bu görüşü benimsemiştir (*Mefâtîhu'l-ğayb*, VII, 12-13; *Hak Dini*, I, 850-858). 7. Gayb âlemine ait bir kavram olup gerçek mânasını bilmek imkânsızdır. Varlığına inanarak mahiyetini ilâhî ilme havale etmek en uygun yoldur. Bu görüşü de Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî ve M. Reşîd Rızâ gibi değişik ekollere mensup âlimler benimsemiştir (*el-Bed' ve't-târîh*, I, 167; *el-Avâsim*, s. 314; *Rûhu'l-me'ânî*, III, 10; *Tefsîrû'l-menâr*, III, 33). 8. Bütün fiilî sıfatların tecellisinden ibaret olup "ilâhî emirlerin ortaya çıktığı yer" demektir. Arşta kuvve halinde bulunan ilâhî kelimeler kürsîde fiil haline gelip tecelli eder. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Şa'rânî gibi bazı sûfiler bu görüştedir (*el-Yevâkîf*, I, 110-111). Bunların içinde, naslarla uygunluğu ön plana alan ve ulûhiyyet makamını yaratıklara benzemekten tenzih eden Fahreddin er-Râzî ve Elmalılı'ya ait görüşün isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "krs" md.; *Müsne'd*, I, 122, 139, 282, 296; III, 135, 257, 325, 377; V, 160, 229; Dârimî, "Rikâk", 80; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3, "Edeb", 118; Müslim, "İmân", 255; İbn Mâce, "Fiten", 20; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 568-569; İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lağz* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1349, s. 38-39; Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye* (nşr. G. Vitestam), Leiden 1960, s. 21; a.mlf., *er-Red 'ale'l-Merisî* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 429-463; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, V, 397-402; Küleynî, *el-Uşûl mine'l-Kâfi* (nşr. Ali Ekber el-Caffârî), Beyrut 1401, I, 130, 132; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, I, 166-167; İbn Ebû Zemenîn, *Uşûlû's-sünne*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 510, vr. 29^a; Hamidüddin el-Kirmânî, *Râhatü'l-âkl* (nşr. Mustafa Gâlib), Beyrut 1983, s. 295; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 392, 507-511; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 67; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 385-386; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Avâsim* (nşr. Ammâr C. et-Tâlibî), Cezayir 1394/1974, s. 313-314; İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesir*, I, 304; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, VII, 12-13; Kurtubî, *el-Câmi'*, III, 276-278; İbn Teymiyye, *Mcemû'u fetâvâ*, V, 55; VI, 429, 584; Zehebî, *el-Uluw li'l-'aliyyi'l-ğaffâr* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1388/1968, s. 143; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, I, 13-14; Şa'rânî, *el-Yevâkîf ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 110-111; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Kahire 1870, s. 557; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, III, 9-10; Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, III, 33; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 850-858.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

KÜRSÜ

Türk ve İslâm mimarisinin öğelerinden biri.

Asıl şekli Arapça kürsî olup Türkiye'de özellikle cami ve medreselerde vaaz veya ders vermeye mahsus, üstüne genelde merdivenle çıkılan bir mimari öğedir. Kürsü, değişik çağlarda ve çeşitli müslüman milletlerde az çok farklı fakat birbiriyle ilişkili mânalarda kullanılmıştır. Meselâ Kâbe'nin kapısındaki üst basamağı eşige denk gelen hareketli merdivene, üç veya dört ayaklı tabureye, örekeye (doğum iskemlesi), arkalıklı sıra ve küçük masa gibi eşyalara kürsü denilirken rahle, usturlap kereveti, müzehhip tezgâhı, yüzük kaşı (taş oturtulan yer), muska mahfazası, çakmaklı tüfeklerin levha kısmı, tuğrada padişah isminin yazıldığı yer, ayrıca pâyi-taht kürsü olarak anılmıştır. Bununla birlikte kürsü denilince ilk akla gelen şey, cami ve medreselerle günümüzde üniversite dersliklerinde ve parlamento, konferans salonları gibi konuşma yerlerinde kullanılan mimari öğedir. "Vâiz kürsüsü" adıyla da bilinen cami kürsüsü, cuma günleri camide vaaz veren hocalara "kür-